Oslo, september 1943.

ADVOKAT-NYTT.

Øverland-saken.

Vi er blitt anmodet om å gjengi Akers herredsretts kjennelse av 25 august 1943 i ekspropriasjonssak: Selskapet for Norges Vel mot Ole Peter Rostad. Av plasshensyn må vi innskrenke oss til å gjengi den del av premissene som har almen interesse. Av hensyn til de som ikke har fullt kjennskap til saken opplyses derfor følgende:

Gårdbruker Peter Øverland hadde ved sin død testamentert sin eiendom Øverland i Bærum til Selskapet for Norges Vel til bruk som forsøksgård. Da en fjern slektning av gårdbruker Øverland, Ole Peter Rostad ved sin far gårdbruker Bernhard Rostad som verge gjorde sin odelsrett gjeldende, henvendte to av gårdbruker Øverlands venner - som også stod Selskapet for Norges Vel nær - seg til Landbruksdepartementet med anmodning om at Selskapet for Norges Vel måtte bli satt i stand til å bruke Øverlands eiendom slik som av ham bestemt. Denne henvendelse resulterte i at Quisling utferdiget en lov nr. 2 av 22 oktober 1942, hvorved det ble bestemt at Landbruksdepartementet kan gi Selskapet for Norges Vel tillatelse til mot erstatning å ekspropriere eiendommen Øverland østre, gnr. 23 bnr. 1 i Bærum. Ved tilleggslov av 18 mars 1943 ble det bestemt at når tillatelse til ekspropriasjon var gitt, kunne Selskapet for Norges Vel straks kreve å bli satt i besiddelse av eiendommen uten at erstatningen på forhånd var fastsatt og uten frist etter skjønnslovens §55. Ekspropriasjonsskjønn måtte dog begjæres snarest mulig og senest innen en frist som Landbruksdepartementet skulle fastsette. Eiendommen ble den 18 februar 1943 løst på odel av Ole Peter Rostad. 27 mars fikk Selskapet for Norges Vel ekspropriasjonstillatelse og adgang til straks å bli satt i besiddelse av eiendommen mot å begjære ekspropriasjonsskjønn senest en måned etter innsettelsen, alt i henhold til de forannevnte lover. Under ekspropriasjonsskjønnet har saksøkte, Ole Peter Rostad ved sin verge gårdbruker Bernhard Rostad nedlagt innsigelse mot at skjønnet ble fremmet. Innsigelsen ble tatt til følge ved rettens

k j e n n e l s e:

. . . . . .

Saksøkte har til slutt hevdet at loven er ugyldig, fordi den ligger utenfor det område som hjemles av Haagerreglenes art. 43. Domstolene har rett og plikt til å undersøke om det her foreligger "en gjenopprettelse eller sikring av den offentlige orden og det offentlige liv" og om det her foreligger et forhold som ikke kunne bero inntil krigen var slutt. Saksøkte har påberopt seg en rekke folkerettsforfatteres uttalelser under og etter forrige verdenskrig. Retten finner det unødvendig å referere det fremskafne omfangsrike materiale herom.

Saksøkeren har vist til professor von Lissts Völkerrecht 1918 s. 309, hvorav hitsettes: Den okkuperende stat overtar utøvelsen av statsmakten over den besatte stat. Dette er dens rett og tillike dens plikt som medlem av det folkerettslige statsforbund. . . . Lovgivning, rettspleie og forvaltning vedblir såvidt det er mulig som før. Men i tomrommene kommer okkupanten inn. Etter art. 43 "skal denne ta enhver forholdsregel som beror på ham for såvidt mulig å gjenopprette og sikre den offentlige orden og det offentlige liv; okkupanten skal herunder respektere de lover som gjelder i landet, medmindre det foreligger absolutte hindringer derfor". I denne bestemmelse ligger rettsgrunnlaget for okkupantens utøvelse av sitt herredømme. Jo lenger okkupasjonen varer, desto mere omfattende må i det besatte lands egen interesse den selvstendige inngripen bli, som okkupantens forvaltningsvirksomhet og med den også hans lovgivning foretar. Forsørgelse av befolkningen med levnetsmidler og rå-

stoffer, hele samfundslivet, bygging av veier, jernbaner og broer, kommunalforvaltning og rettsutøvelse (hvis f.eks. dommere og advokater er flyktet som i Polen), bergverksdrift, landbruk og skogforvaltning, fengselsvesen, omsorg for de arbeidsløse og behandling av slike som nekter å ta anvist arbeide (anvisning av oppholdssted med eventuell fjernelse fra landet), offentlig sunnhetspleie, sjelesorg og undervisning (Jfr. universitetene i Warschau og Gent), varetagelse av nasjonale minoriteters rettigheter (flamlenderne i Belgia) - kort sagt: alle områder av statens forvaltningsvirksomhet må under en langvarig besettelse overtas av okkupanten i det besatte områdes egen interesse.

Etter saksøkerens oppfatning hører lex Øverland ikke med til denslags forholdsregler som tar sikte på militære formål, men inngår under sikring av offentlig liv og orden. Spørsmålet om lovens bedømmelse i folkerettslig henseende må bero på hvilket formål den forfølger. Lex Øverland ble til ved den konfliktsituasjon som påkom ved at Peter Øverlands siste vilje sto i fare for å bli omstyrtet som følge av et odelssøksmål. I den situasjon gjorde 2 norske borgere - 2 av Øverlands venner med tilslutning av mange andre - henvendelse til Landbruksdepartementet om mulig hjelp til å oppnå hva de mente var av almen interesse - at Selskapet for Norges Vel måtte bli satt istand til å bruke Øverlands eiendom slik som av ham bestemt til et av tidens viktigste formål, nemlig fremme av norsk landbruk, - Selskapet selv har ikke tatt affære. Og denne mosjon resulterte i at lex Øverland fremkom etter forutgående behandling på helt saklig grunnlag og utelukkende med norske interesser for øye.

Saksøkeren har ikke villet inngå på prosedyren om hvorvidt de nasjonale domstoler i et okkupert land kan avgjøre om okkupanten har overskredet sin myndighet etter art. 43, idet saksøkeren ikke ønsker saksøktes innsigelser avvist på grunnlag av manglende kompetanse hos domstolene. Spørsmålet må imidlertid løses for rettens eget vedkommende. Ved enstemmig høyesterettsdom av 10 februar 1941 er antatt at norske domstoles utvilsomme rett og plikt til å prøve gyldigheten av love og administrative forordninger bare gjelder spørsmål om love og forvaltningssakers gyldighet etter den interne norske retts regler. Det antas at nevnte rettsregel, som bygger på en positiv sedvaneretts dannelse, ikke kan overføres på folkerettslige forhold av den art som forekom i det for Høyesterett forelagte tilfelle. Skulle domstolene ha myndigheten til å avgjøre om en forordning er hjemlet ved art. 43, antas spørsmålet om det foreligger en virkelig nødvendighet for utferdigelse av forordningen bare å kunne reises hvor forordningen åpenbart går utenfor grensene for ethvert skjønn i så henseende. Hvorvidt så er tilfelle vedkommende lex Øverland har vært inngående behandlet i prosedyren.

Rettens mindretall - sorenskriveren med tilslutning av skjønnsmannen fhv. brukssjef Johan Knappen finner at ekspropriasjonsloven ikke er i strid med art. 43 etter den fortolkning som er gitt i høyesterettsdommen. Det gjelder her et utelukkende norsk interesseområde. Landbruksdepartementet har tatt affære, fordi den under den ved odelssøksmålet fremkalte konfliktsituasjon som gjaldt norske rettssubjekter og norske interesser fant å burde ivareta de betydelig landbruksinteresser som sto i fare for å forspilles, hvoretter Selskapet for Norges Vel, som selv ikke har foranlediget loven, har funnet seg forpliktet til å benytte den meddelte ekspropriasjonsadgang. Mindretallet inngår ikke på en drøftelse av de mange skjønnsmomenter som har vært påberopt. Avgjørende er at loven som er behandlet og vedtatt av norske myndigheter uten innblanding av okkupasjonsmakten både etter sin tilblivelse og sitt formål har bygget på et forsvarlig og saklig grunnlag til beskyttelse av norske alleninteresser. Om Selskapet for Norges Vel burde gis adgang til ekspropriasjon, dennes omfang og tidspunktet for gjennomførelsen, er utpregede hensiktsmessighetsspørsmål. Etter norsk lov er myndighetenes skjønn om en ekspropriasjonslovs samfundsmessige betydning binnende for domstolene.

Rettens flertall, skjønnsmennene byggmester Ole Hansen, gårdbruker Martin Andresen og gårdbruker Thor Wøien, er derimot kommet til det resultat at lex Øverland må bli å sette til side som stridende mot art. 43, og at skjønnet må derfor nektes fremmet. Det antas unødvendig å gå inn på spørsmålet om domstolene i sin almindelighet har adgang til å prøve om okkupasjonsmaktens forordninger er i overensstemmelse med folkeretten. Under enhver omstendighet må nemlig domstolene ha plikt til å nekte å rette seg etter forordninger som åpenbart er i strid med art. 43. Dette standpunkt antas ikke å komme i strid med hrd.Rt.1941 s. 63. Førstvoterende, som retten slutter seg til, tar uttrykkelig reservasjon overfor forordninger som går "åpenbart utenfor grensene for ethvert skjønn". Okkupanten skal ta enhver forholdsregel som beror på ham, for såvidt mulig å gjenopprette og sikre den offentlige orden og det offentlige liv; okkupanten skal herunder respektere de lover som gjelder i landet, med mindre der foreligger absolutte hindringer derfor. Artiklens ordlyd viser tydelig at det sondres skarpt mellom okkupantens "forholdsregler" og ordinær forfatningsmessig lovgivning. Allerede uttrykket "absolutte hindringer" viser at det må foreligge tvingende grunner for å sette gjeldende lov tilside. Flertallet er enig i at det kan være grunn til å utvide rammen for begrepet offentlig orden og offentlig liv når besettelsen blir særlig langvarig slik som besettelsen av Norge under den pågående krig, men det er unødvendig her å gå inn på hvor langt ordene rekker. Under enhver omstendighet må nemlig gjelde at okkupanten er uberettiget til å sette en lov ut av kraft, hvis det forønskede mål kan nåes like lett på annen og lempeligere måte. Formålet med lex Øverland er å skaffe Selskapet for Norges Vel en egnet eiendom for drift av forsøksgård for stamsædavl. Selv om man antar at dette formål er så viktig at gjennomføringen går inn under betegnelsen "tiltak for sikring av den offentlige orden og det offentlige liv" er det åpenbart at formålet kunne vært nådd på en annen måte enn ved å sette tilside odelslovgivningen. For det første er det tvilsomt om gården Øverland er spesielt skikket for den slags drift. Selskapets preses har således uttalt i dagspressen at han hadde sine tvil om hvorvidt eiendommen på grunn av sin beliggenhet i umiddelbar nærhet av en storby vår egnet som forsøksgård. Og rettens flertall mener at selskapet kunne ha skaffet seg en like god eiendom ved kjøp av det frie marked - en fremgangsmåte som Peter Øverlands testamente gir uttrykkelig anvisning på for tilfelle av odelsløsning. - For det annet har vergen for den nuværende eier overfor selskapet erklært seg villig til å gå med på en langvarig leiekontrakt, - det antydes 10 á 15 år - dersom selskapet fant å ha særlig interesse av denne eiendom. En slik kontrakt ville gi selskapet alt hva det trengte på det nuværende tidspunkt og så lenge krigen varer samtidig som det da ville være adgang til å ta ekspropriasjonsspørsmålet opp når normale forfatningsmessige forhold igjen er innført. Under disse omstendigheter antar flertallet at loven av 22.10.1942 innebærer en helt upåkrevet tilsidesettelse av odelsretten og må loven da sies å være i åpenbar strid med art. 43.

Retten er enig om at saksomkostninger i anledning tvisten ikke idømmes, da partene finnes å ha hatt føye til å se rettslig avgjørelse i de omtvistede spørsmål.

S l u t n i n g:

Skjønnet blir ikke å fremme.
Saksomkostninger idømmes ikke.

Retten bestod av sorenskriveren i Aker, Vilhelm Bøgh og skjønnsmennene gårdbruker Martin Andresen, byggmester Ole Hansen, fhv. bruksjef Johan Knappen og gårdbruker Thor Wøien.

Straffelovgivningen.

I ADVOKAT-NYTT for april 1943 har vi gjengitt de inntil da av Kongen utferdigede provisoriske anordninger av strafferettslig innhold. I statsråd 3 september 1943 er yderligere utferdiget følgende

Provisoriske anordning om endring i og tillegg til almindelig borgerlig straffelov av 22 mai 1902 kap. 2.

"Med hjemmel i grunnlovens paragraff 17 og Stortingets vedtak "på Elverum 9. april 1940, fastsettes:
"I. Følgende §§ i alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 "skal lyde:
"§27: For forbrytelser kan idømmes bøter fra kr. 3.- og for forseelse "fra kr. 1.- og oppover. Det bør tas hensyn til det straffbare for- "hold, den dømtes formuesforhold og den ved handlingen forvoldte øko- "nomiske skade. Boten tilfaller statskassen.
"§28, siste ledd nytt: Retten kan beslutte at ilagte bøter som ikke "betales skal kunne inndrives uten hensyn til bestemmelsene om unn- "taksrett i lov om tvangsfullbyrdelse av 13. august 1915, kap. 7.
"Det kan bestemmes i dommen at utlegg for bøtene kan tas hos selskap "eller forening på vegne av hvilke den skyldige har handlet.
"§36, første ledd: Det ved en straffbar handling vundne utbytte eller "et beløp svarende til det antagelige utbytte av samme, kan ved dom "inndras hos den skyldige eller hos dem på hvis vegne han har handlet, "uten at straffesak behøver å være reist, eller kunne reises mot noen.
"Det samme gjelder enhver inntekt, formuesfordel eller vinning som "må antas forarbeidiget ved handlingen eller det ved denne tilkjenne- "gitte forbryterske sinnelag.
"II. Bøtestraff skal alltid kunne idømmes i tillegg til dødsstraff, " frihetsstraff eller fradømmelse av offentlig tjeneste som hoved- " straff.
"III. Denne anordning trer i kraft straks."

Anordningen omhandler som det vil sees anvendelsen av bøtestraff og inndragning. Dens formål er å oppnå at de som på en hvilkensomhelst måte - f.eks. ved å være medlem av N.S. - har ydet fienden bistand med råd og dåd (Strl. §86) eller som på forbrytersk vis har utnyttet krigstilstanden til å berike seg, skal bli fratatt hva de eier. Ifl. Strl. av 1902 §27 var maksimum for bøtestraff kr. 20.000.-. Prov. anordn. av 22 januar 1942 fastsatte bøtestraff inntil én million kroner som tilleggsstraff for den som "opprettholder medlemsskap i, søker om eller samtykker i å bli medlem av N.S., nazistisk hird eller annen organisasjon som yder fienden bistand eller som medvirker hertil". Ved anordningen av 3 september 1943 er enhver grense for bøtestraffens størrelse opphevet. Tidligere var det bare adgang til å ilegge bøtestraff i forbindelse med frihetsstraff såfremt dette uttrykkelig var fastsatt i vedkommende lovbestemmelse. Etter den nye anordning kan bøtestraff idømmes i alle tilfelle. Herved og ved at maksimum for bøtestraff er opphevet vil det være adgang til å ramme krigsforbryterne på en fullt effektiv måte, bl.a. ved å ta utlegg for bøtene i Deres faste eiendom. Det vil også være innlysende at den ubegrensede bøtestraff og adgangen til overalt å anvende bøter som tilleggsstraff fjerner den vanskelighet ved anvendelsen av inndragning som ligger i fastsettelsen av den urettmessige vinning. Inndragning vil det nu bare være praktisk behov for hvor straffesak ikke reises eller kan reises mot noen.

Alt i alt må man visstnok nu si at straffebestemmelsene vedrørende krigsforbrytelser er effektive og tilfredsstillende. Det eneste man ennu savner er en bestemmelse om at tap av almen tillit (anordn. av 22 januar 1942) også medfører tap av retten til å eie fast eiendom. Det synes ganske urimelig at et medlem av N.S. skal være kvalifisert til å være f.eks. lege, sakfører eller handlende. Forhåpentlig vil det med tiden bli rettet herpå.

Salg av beslaglagte eiendommer.

Der gjøres for tiden forsøk på å avhende beslaglagte faste eiendommer. Dels averteres slike eiendommer gjennom N.S.advokater, dels forsøkes de realisert på annen måte. Det kan tenkes at eiendommene under de nuværende forhold vil være å få kjøpt på nokså gunstige betingelser, at liebhabere derfor kan føle seg fristet. Det er imidlertid en selvsagt ting at ingen må kjøpe slike eiendommer, rent bortsett fra at kjøperen i sin tid vil bli fratatt eiendommen uten vederlag. Vi ber våre kolleger være oppmerksom på forholdet og alltid undersøke selgerens hjemmel før man innlater seg på forhandlinger.

Det har også vist seg at N.S.medlemmer i den siste tid forsøker å realisere egne faste eiendommer eller prøver å få dem beheftet fordi det naturligvis er lettere å unndra andre verdier enn faste eiendommer under en truende rettsforfølgelse. Det er også her klart at ingen må være N.S.folk behjelpelig i dette. Undersøk derfor nøye i påkommende tilfelle hvem selgeren eller lånsøkeren er.

N.S.

Politiinspektør Schartum i Oslo har vært syk siden han leste i den illegale presse at han hadde vært forsvarer i saken mot politifullmektig Gunnar Eilifsen. Han har nu søkt avskjed. Schartum er kjent for å være sterkt religiøst interessert. Han er dessuten kjent som en av politiets bødler. Han har forbindelse med fløytenist i Filharmonisk orkester Rolf Schüttauf som er en av Gestapos verste bødler.

Fylkesmann i Hedmark, Vries Hassel har forlatt Hamar med familie, etter sigende med permisjon. Der er ryddet opp på hans kontor og i hans bolig. Det synes som om han ikke skal eller vil vende tilbake til sitt embede.

DET ER IKKE NOK.

Kampen mot nazismen føres på mange slags vis. På frontene står millioner av menn under våpen for å stanse den krig som den nazistiske vollspolitikk har påført verden. Krigen mot nazismen legger videre beslag på all annen menneskelig yteevne, i produksjon og vitenskap, i administrasjon og politikk. I de okkuperte land raser den våpenløse kamp mot nazismen. Det gjelder mange land. Våre tanker går til dem alle. Men først og fremst må vi tenke på vår egen kamp, på alle dem som har latt sitt liv for vår skyld, på alle dem som er under tortur av nazismens bødler som vil tvinge dem til å røpe sine hemmelige venner i kampen, på de tusener av landsmenn som er i fengsel og konsentrasjonsleir, og endelig på de hundretusener av nordmenn som fortsetter dagliglivets kamp mot nazismen.

Det er i disse dager tre år siden vår hjemmefront mot nazismen ble til, og det er naturlig å stille noen spørsmål om den strategi som har vært fulgt.

HVEM SÅ RETT da høyesterett høsten 1940 uttalte seg om det retts grunnlag nazistene forsøkte å etablere, og tok konsekvensene av sin uttalelse? HVEM SÅ RETT da de store organisasjoner våren 1941 kom med sin henvendelse til Terboven? HVEM SÅ RETT da lærerne 20 februar 1942 sa seg løs fra enhver medvirkning til nazistisk oppdragelse og ethvert medlemskap i kamuflerte nazistiske organisasjoner? HVEM SÅ RETT da den norske kirke med sine biskoper i spissen løste seg fra den nazistiske stat? HVEM SÅ RETT da foreldrene i bygd og by nektet å sende sine barn til ungdomstjeneste i N.S.U.F.? HVEM SÅ RETT da all "nasjonal" arbeidsinnsats for tyske krigsformål ble blokkert? HVEM SÅ RETT? Var det de redde som sa at vi ikke måtte stelle oss slik at vi kom i fengsel? Var det de forsiktige som sa at vi burde vente på en bedre anledning eller til saken ble større? Var det de lure som sa at det var en dårlig sak hvor vi måtte bøye oss fordi vi var okkupert og fordi straffen ikke [illegible] ville bli for stor? Eller var det dem som sa at vi måtte ta kampen opp fordi

vår samvittighet krevde det og fordi den anledning som forelå, aldri ville komme tilbake i samme form?

Vi er ikke i tvil om svaret.

I kampen mot nazismen er ingen sak stor eller liten, vesentlig eller uvesentlig. Nazisme er nettopp et forsøk på først å vinne i det små, på å maktstjele menneskene innenfra. Det store flertall av dem som går nazistenes ærend, gjør det ikke fordi de opprinnelig er blodtørstige diktatortyper eller forbryterske vollsmenn, men fordi de ikke stod imot da de første små påkjenninger meldte seg. De bøyde seg fordi de var redde eller fordi de trodde at saken hadde mindre betydning. Eller de lot seg bløffe av vollsomme trusler. Idag dør de på østfronten for nazismens "hellige" sak.

DET ER IKKE NOK å ha bevisstheten om at en selv ikke deltar i nazistisk vollspolitikk. DET ER IKKE NOK overfor sine venner og bekjente å ta avstand fra alt som smaker av nazisme. Selv Finn Halvorsen skal uttale seg med forakt om tyskerne. DET ER IKKE NOK å trøste seg med hva en skal gjøre etter krigen for å bringe landet på fote. DET ER IKKE NOK å sette sin lit til at når den store sak kommer, da skal også jeg ta åpent standpunkt mot nazismen.

DET ER IKKE NOK.

I dag spørres det om hva du gjør av aktiv innsats for å stanse nazismens framtrengen. Det spørres om du er et forbillede for dine yrkesbrødre på fast holdning når de nazistiske myndigheter melder seg med sine krav og sine trusler. Det spørres om du er villig til i den konkrete sak som virkelig foreligger og ikke bare i den store sak i fremtiden, å ta et standpunkt som nårsomhelst kan bringe deg i fengsel. Det spørres om du kan se det store i det små, det vesentlige i det uvesentlige, det prinsipielle i det tilfeldige. Hvis ikke kan også du eller din sønn en dag bli nazisoldat på østfronten. Det er det Hitler vil bruke Quisling til.

Vi oppfordrer ikke til individuell demonstrasjonspolitikk og forlanger ikke av uøvde folk at de skal påta seg krevende oppgaver i organiseringen av den norske kamp mot nazismen. Men vi venter av alle nordmenn at de holder seg i kontakt med de krefter som leder denne kamp, og at de, hver gang det røyner på, er én mann og én kvinne til av dem man fullt ut kan stole på. Det gir enighet og styrke, det gir tro og tillit, det betyr at det gode seirer både i deg og om deg, og det danner basis for det evige Norge som aldri skal dø.

ADVOKAT-NYTT

er utelukkende bestemt for pålitelige kolleger og må ikke utleveres eller vises til andre.